

ODJECI NAJSTARIJE HRVATSKE PJESMARICE U MARULIĆEVIM STIHOVIMA

Dragica Malić

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M-1 : 821.163.42-1»13«

Dragica Malić
Z a g r e b
dmalic@ihjj.hr

Ovaj je prilog nastavak autoričnih istraživanja Marulićeve povezanosti s hrvatskom srednjovjekovnom književnom baštinom. Ovoga puta autorica se bavi uočavanjem odjeka anonimnoga hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva, kojemu su prvi poznati zapisi u glagoljičkoj *Pariškoj pjesmarici* iz 1380. godine, u Marulićevim hrvatskim stihovima. Između *Pariške pjesmarice* i Marulićevih stihova vremenski je razmak od bar jednoga stoljeća. U to je vrijeme anonimno srednjovjekovno pjesništvo, uglavnom vjerske tematike, živjelo punim životom, prateći puk u njegovim duhovnim manifestacijama kroz čitavu godinu, te bivalo zapisivano u mnogim i glagoljičkim i latiničkim zbornicima, i to u bogatijem i raznovrsnijem izboru nego što ga pruža *Pariška pjesmarica*, ali autorica se zaustavlja na pronalaženju tragova upravo tih najstarijih zapisa u Marulićevim stihovima. Ukazuje na zajedničke/opće srednjovjekovne teme i motive te na naslijeđene jezične, stilske i stihotvorne postupke i rekvizite što su služili njihovu pjesničkom iskazu.

Ključne riječi: Marko Marulić, *Pariška pjesmarica*, hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo, naslijeđena jezična i stihotvorna sredstva: glagolske sveze, stalne sintagme, stalne sintaktičke veze, veze dvaju pojmova (amplifikacijske i antitezne), usporedbe, identični gramatički oblici, rime

1. Uvod

Najstarija je poznata hrvatska pjesmarica ona glagoljička što se naziva i *Pariškom* jer je zapisana u *Pariškom kodeksu* iz pariške Nacionalne knjižnice (sign. Code slave 11). Kodeks je po svom sastavu »putna« redovnička ili svećenička knji-

ga, koja sadrži kalendar s pashalnim tablicama, dijelove misala, brevijara i rituala, kojima se vlasnik mogao služiti u raznim prigodama svoga duhovničkoga poziva, a na samome mu je kraju pridodana zbirka duhovnih pjesama, poznata u znanosti kao najstarija ili prva hrvatska pjesmarica. U ranijoj literaturi kodeksu je pripisivana pavlinska provenijencija primorske ili kontinentalne Hrvatske. Međutim, kodeks je vjerojatno nastao u nekom benediktinskom samostanu u Splitu ili njegovoj okolici godine 1380. Datacija kodeksa određena je prema kalendaru i pashalnim tablicama¹, a navedenoj je lokaciji i pripadnosti benediktinskom krugu najviše pridonijela jezična i sadržajna analiza navedene pjesmarice². Liturgijski su dijelovi kodeksa pisani uobičajenim crkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije, dok su pjesme po riječima njihova prvog objavljivača Josipa Vajsa »gotovo sasvim u živom jeziku narodnom«.³ Pjesme jezično pripadaju srednjodalmatinskoj ikavskoj čakavštini (kakva se ostvaruje i u neglagoljičkim spomenicima 14.–15. stoljeća), tu i tamo prošaranom pojedinim crkvenoslavenskim elementima kao značajkama učenosti i višega stila na razini pisanoga teksta (tradicionalna glagoljička grafija s grafemima za *jat* i *poluglase* uz tek poneki jezični crkvenoslavizam). Prema mojim jezičnim, sadržajnim i književnopovijesnim istraživanjima pjesme zapisane u *Pariškoj pjesmarici* potječu sa širega splitskoga kopneno-otočkoga područja.⁴

Zbog kontinuiranoga zapisivanja pjesama i nedostatka nekih naslova u literaturi se dosta raspravljalo o broju u pjesmarici zastupljenih pjesama. Danas se uzima da ona sadrži deset pjesama, od toga sedam osmeračkih pučkih (tj. onih namijenjenih skupnom javnom izvođenju/pjevanju) i tri stihotvorno i namjenski drugačije (dvije slobodnoga stiha i jednu dvanaesteričku). *Pariška pjesmarica* sadrži brojem malen izbor iz hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva, ali sadržajno i stihotvorno pokriva gotovo čitav njegov raspon. Od pučkih osmeračkih pjesama tu su (redom zapisa i s najkraćim odrednicama): II. *Pisan ot muki Hrstovi*⁵ s početnim dvostihom: *Nu mislimo ob tom danas / gdo na križi umri za nas* (narrativna pjesma o mucu Isusovoj, koja u drugom dijelu sadrži prvi poznati Marijin plač sa 36 stihova od ukupno 84⁶); III. *Marijina pisan* (hvalospjev Mariji u 24 stiha,

¹ Josip V a j s, *Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský*, V Praze, 1910, XXXI–XXXIII.

² Dragica M a l i ć, *Jezičnik najstarije hrvatske pjesmarice*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1972.

³ Josip V a j s, »Starohrvatske duhovne pjesme«, *Starine*, 31, JAZU, Zagreb, 1905, 258–275.

⁴ D. M a l i ć, n. dj. (2).

⁵ Naslovi pjesama i citati iz njih navode se u mojoj transkripciji, u kojoj se čuvaju crkvenoslavenske jezične i pravopisne odlike teksta, a glagoljički grafem <ê> razrješava se pretpostavljenim južnočakavskim ikavskim izgovorom.

⁶ Iste je tematike, ali razvedenije kompozicijske narativno-dijaloške strukture latinička pjesma *Cantilena pro sabatho*, što ju je (vjerojatno 1385. godine) svojom rukom zapisao Pavao Šibenčanin u jednome od svojih kodeksa. Ona se također odlikuje južnočakavskim jezičnim značajkama (mlada joj je varijanta zapisana u *Bolskoj pjesmarici* iz 1612.), a njezinih se tragova u Marulića također može naći. Prvi ju je objavio i opisao László H a d r o v i c s, »Cantilena pro sabatho (Starohrvatska pasonska pjesma iz 14. stoljeća.)«, *Filologija*, 12, JAZU, Zagreb, 1984, 7–25.

nešto kao *Šibenska molitva* u malom); slijede dvije pjesme božićnoga ciklusa (koje se često uzimaju i kao jedna jer nema među njima znaka prekida) pod zajedničkim skraćenim naslovom *Otr.*, što ga razrješavamo *Otr[ojstva]*, a pjesme su poznate po prvim stihovima – IV. *Proslavimo Otca Boga* i V. *Bog se rodi v Vitliomi*; zatim dvije sprovodne: VI. *Bratja, brata sprovodimo* i VII. *Tu mislimo, bratja, ča smo s nadnaslovom Nad grobom pojut glagoľuće sije* i s uputom pri kraju pjesme: *Tu položet kami na grob*; zatim IX. *Mihaile preblaženi* (očito vezana uz proslavu goda imenovanoga sveca). Tri su pjesme stihotvorno različite, od toga čak dva unikatna zapisa u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti – I. *Pisan svetogo Jurja*, narativna pjesma o sv. Jurju i njegovu oslobađanju kraljeve kćeri od zmaja u »Solinu gradu«, sa slobodnim brojem slogova u stihu, ali sa skupovima od po nekoliko stihova povezanih rimama, nepoznata iz drugih izvora. Uputa uz naslov *Poj ľudem razumno!* govori da je pjesma bila namijenjena javnoj izvedbi, ali ne zajedničkom pjevanju, nego ili recitiranju ili pjevanju pred određenim skupom ljudi, vjerojatno vjernicima u crkvi prilikom proslave svećeva blagdana⁷. VIII. *Svit se konča i slnce jur zahodi* (dvanaesteračka pjesma bez naslova o pokvarenosti svijeta, osobito svećeničkoga i redovničkoga staleža, kojoj je to dosad jedini poznati zapis); te na kraju: X. pjesma što počinje stihom: *Zač mi tužiš, duše*, ali poznatija pod uputom *Poj želno!* – lirski hvalospjev Isusu u slobodnom stihu s jedva uočljivim tragovima rima; nalazi se na samom kraju kodeksa i pred kraj je oštećena do nečitljivosti. U dubrovačkoj štokaviziranoj i ijekaviziranoj verziji, dosta iskvarenoj, koja nam ne pomaže u odgonetavanju ovdje nečitkih mjesta, zapisana je u dubrovačkom ćiriličkom *Libru od mnozijekh razloga* iz 1520. i u literaturi se ističe kao konkretan dokaz izravnih dalmatinsko-dubrovačkih i glagoljičko-ćiriličkih veza hrvatske srednjovjekovne književnosti. Kako je prvi dio pjesme izravno obraćanje Isusu, a drugi poziv svijetu na njegovo slavljenje, ponekad se taj drugi dio uzima kao zasebna pjesma.

Pri pokušaju utvrđivanja odjeka/tragova *Pariške pjesmarice* u Marulićevim stihovima nikako ne mislim da je Marulić imao u rukama upravo tu pjesmaricu (uostalom, ona kao samostalan knjižni artefakt i nije postojala), nego polazim od nje kao izvora najstarijih zapisa hrvatskih srednjovjekovnih pjesama, od kojih su one pučke osmeračke bile općepoznate. Njihove su inačice kolale duž naše obale od sjevera do juga i narednih stoljeća i javno se izvodile u božićnim, uskršnjim, sprovodnim i drugim vjersko-crkvenim prigodama, te bile zapisivane u raznim glagoljičkim i latiničkim rukopisima do Marulića i poslije njega. Pretpostavljam sam da bi se u Marulića mogli ponajprije naći odjeci upravo toga općepoznatoga pučkoga pjesništva, i to u pjesmama u kojima i on obrađuje naslijeđenu srednjovjekovnu tematiku, onu o rođenju, mucu i uskrsnuću Isusovu, o slavljenju i patnjama Majke Božje, o zagrobnom životu i strahu od Posljednjega suda i sl. Već nasumični ispisi za ovu prigodu potvrdili su moje pretpostavke, premda se

⁷ Pjesma se povezuje s tradicionalnom proslavom blagdana sv. Jurja u Crkvi sv. Jurja u Kaštel Sućurcu, o kojoj piše D. Farlati – v. o tome: D. M a l i ć, n. dj. (2), 22–27.

u Marulića može naići i na neke odjeke/tragove i onih »nepučkih« pjesama. Uz navedenu srednjovjekovnu tematiku javljaju se u Marulića i naslijeđeni (srednjovjekovni) motivi: Bog koji sve može, Majka Božja kao ona kojoj će Bog/Isus dati sve što želi, koja otvara rajska vrata, njezina (pa onda i drugih lirskih subjekata) želja za odlaskom u smrt zajedno s Isusom, zatim motivi Isusove muke: Isus snažno vezan uza stup, bijen tako da krv istječe na sve strane, krunjen trnovom krunom, pribijan na križ, Marijin plač i dr., ali najčešći su eshatološki motivi: ostavljenost od svih nakon smrti, zaborav bližnjih i preuzimanje pokojnikovih dobara, raspadanje tijela, koje gnjije i grizu ga crvi, Sud na kojem će se otkriti sva djela itd. Uz tu tematiku i motive vežu se i naslijeđeni jezični i pjesnički postupci.

2. Problematika

U razmatranje naznačene teme uzimam Marulićeve stihove objavljene u SDMM, prvenstveno u PR, a iz DDT ono što je novo u odnosu na PR, s time da *Pokripljenje od devetih kori anjelskih*⁸ iz *Osorsko-hvarske pjesmarice* vjerojatno nije Marulićevo, pa ga ne uzimam u obzir premda u njemu ima izravnih odjeka iz *Pariške pjesmarice*, a ne uzimam u razmatranje ni mlađu glagoljčku inačicu *Plača duše ka je u pakal osujena*. S druge strane, mislim da osmeračka prikazanja *Skazanje od nevojnoga dne od Suda oĝnenoga* i *Govorenje svetoga Bernarda od duše osujene* najvjerojatnije jesu Marulićeva, pa usput i njih spominjem, premda ih u glavnu raščlambu ne uvrštavam.

Uobičajena srednjovjekovna tematika (novozavjetna i eshatološka) najizrazitija je u Marulića u pjesmama: *Od začetja Isusova, Svarh muke Isukarstove, Od uskarsa Isusova; Divici Mariji, Od uzvišenja Gospina; Dobri nauci, Svit je taščina, Suprotiva slasti od blaga; Isukarst govori grišnikom, Govorenje duše osujene i odgovor Isusov* iz PR, te u nekim tekstovima iz DDT (*Prikazanje historije svetoga Panucija* tematski se zasniva na svetačkoj legendi, premda se pojedinačni srednjovjekovni motivi mogu naći i u njemu). Za prvu pjesmu iz DDT, koju je priređivač nazvao *Utiha nesriće* prema rukopisu iz NSB sign. R 6634 (dalje: R), uzimam naslov *Lipo prigovaranje Razuma i Človika* iz *Vartla*, iz kojega je uzet i tekst pjesme i po kojem je pjesma otprije poznata. Spomenuto *Pokripljenje od devetih kori anjelskih* potpuno ulazi u tu tematiku, ali najvjerojatnije ne ulazi u Marulićev opus. Razumljivo je da tipičnih srednjovjekovnih motiva ima najviše u navedenim Marulićevim pjesmama, ali prisutni su i u ostalima. Najmanje ih zapravo ima u *Juditi* i *Suzani*, premda se i one zasnivaju na biblijskoj tematici, ali uglavnom na

⁸ Primjere iz SDMM navodim u svome čitanju, tj. ispravljam pretpostavljena pogrešna čitanja i interpunkciju (uz uvođenje grafema <|>, <ń> za foneme [l], [ń], što ostavlja prostor za pisanje sljedova *l+j*, *n+j* bez apostrofa); posebno ispravljam iz DDT kriva Kolumbićeva čitanja kao što je primjerice *angel*, *angelski* umj. *anjel*, *anjelski*; *proklati* umj. *proklāti*; *djavli* umj. *djavli*; *humilen* umj. *umilen* i dr.

renesansnoj poetici. Potpuno su na eshatološkoj srednjovjekovnoj tematici zasnovana (vjerojatno Marulićeva) oba osmeračka prikazanja *Skazanje od nevoľnoga dne od Suda oĝnenoga* i *Govorenje svetoga Bernarda od duše osujene* (SPH 1).

2. 1. Srednjovjekovni motivi

U ovom ćemo odjeljku, navodeći paralele iz *Pariške pjesmarice* i Marulićevih stihova, pokazati koji su od najćećih srednjovjekovnih pjesnićkih motiva prisutnih već u najstarijoj hrvatskoj pjesmarici zastupljeni u Marulića i kako ih je on pjesnićki modificirao. Naravno, u cjelokupnom hrvatskom srednjovjekovnom pjesnićstvu ti su motivi i brojniji i raznovrsniji, pa bismo u Marulića mogli tražiti i nalaziti njihove odjeke, ali za ovu prigodu bit će i usporedba s *Pariškom pjesmaricom* dovoljna da se ukaže na njegovu naslonjenost na hrvatsku srednjovjekovnu pjesnićku baštinu. Srednjovjekovna tematika i motivi nisu vlastitost ni hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesnićstva ni Marulića – to je opće dobro europskoga književnoga srednjovjekovlja, ali jezićni i pjesnićki elementi njihove realizacije u hrvatskom srednjovjekovnom pjesnićstvu (uglavnom onom pućkom) i u Marulića ponekad su zaćudno podudarni.

U navođenju paralelnih primjera za pojedine motive na prvome se mjestu navode stihovi iz *Pariške pjesmarice*⁹, a na drugome iz Marulića. Pritom ovdje ne pretendiram na iscrpan popis motiva iz *Pariške pjesmarice*, a pogotovo ne na sve primjere odjeka tih motiva u Marulića.

Božanske osobe:

Sveto Trojstvo – jedini Bog:

Sin Ocu je takmen u vsem. /
S Svetim Duhom Bog jedini
(IV 10–11)

Trojstvu istinomu slava budi vazda, /
trin, Bogu jedinomu, koji svim oblada. /
Otac, Sin i Duh Svet, ti sam Bog jedini...

(Dob. n. 861–863)

Otac, Sin, Duh budi hvaljen, jedini Bog
(Stum. K. 590)

Slavu vazda imaj, jedini Bože i troj
(Stum. ps. Miser. 51)

Svemog(uć)i Bog:

...Bog jedini, / ki vse more i vse ćini
(IV 11–12)

tomu ki sve more hvaljenja ćiñahu
(Od usk. Is. 30)

pokol je to dal ñoj ki može sve ćinit
(Od uzv. Gosp. 46)

⁹ Primjeri iz *Pariške pjesmarice* obilježavaju se rimskim brojem pjesama (redom zapisa u pjesmarici) i arapskim brojevima stihova; Marulićevi primjeri obilježavaju se skraćenim naslovima pjesama i brojevima stihova.

Bože, koga u svem kripost svaka more
(Jud. 451)
...Bože, / ... Kripost tva sve može
(Jud. 482–483)
Svemogi¹⁰ Bože, kim svaka postaju
(Mol. supr. Tur. 1)
Ovo je Bog / ... ki je sam svemog
(Jud. 1077–1078)
on ki je sam svemog (Jud. 1283)
Ki je nebes više i ki svaka more
(Jud. 1545) itd.¹¹

Isusov silazak s neba (s nebes) radi spasa ljudi:

da te spase s nebes pride (IV 30)

ki zgor siti / s nebes za nas i umriti /
dostoja se dobrovoljno
(Slav. 338–340)
kako se dostoja s nebes doli priti /
...za narod umriti (Dob. n. 25–26)
Za grišnike side sa nebes dolika
(Od uzv. Gosp. 137)
buduć doli došal / za naše spasenje
(Od uzv. Gosp. 13–14)

Isus tvorac neba i zemlje:

B'jen pri stlpi moćno svezan /
ki je zemlju, nebo stežal (II 19–20)

Zemlju s nebom ovi složi /
ki se na križ sam položi
(Slav. 321–322)
Parsi ti je otvorio, / ruke ti je rastvorio /
nebo, zemlju ki je stvorio
(Slav. 397–399)

Majka Božja kao ona kojoj će Isus/Bog sve dati:

S sinom tvojim pored stojiš, /
nega milost voljno diliš. / ... /
On vse hoće ča ti hoćeš, /
Gospoja si i vse moreš (III 17–18, 21–22)

Bog nam će sve dati kad godir ti uželiš
(Od uzv. Gosp. 148)¹²

¹⁰ U *Pariškoj pjesmarici* nije potvrđen pridjev *vsemog(i)* premda je leksički crkvenoslavizam – v. F[ranz] Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862–1865, s. v. *všesemogy* adj. omnipotens.

¹¹ Zanimljivo je da je u *Juditi*, koja inače ne obiluje srednjovjekovnim motivima, motiv svemogućega Boga izuzetno bogato zastupljen.

¹² U prikazanju *Govorenje sv. Bernarda od duše osujene* taj je motiv bliži *Pariškoj pjesmarici* (obraćanje Mariji da moli sina, koji će joj sve dati) nego navedeni Marulićev primjer (Bog će dati sve što ona zaželi): *moli za me sinka tvoga / da me izbavi truda ovoga, / jer će t' milost svaku dati / ku god budeš ti pitati* (503–506).

Majka Božja otvara nebesa/rajska vrata:

Ti si nebes otvorila (III 11)

Po noj se otvoriše taj vrata od raja
(Od uzv. Gosp. 51)

U Marulića raj/nebesa češće otvara Isus:

smart ubivši, raj svitlući /
nam otvori svih zovući (Slav. 94–95)
pak svim raj otvori kad na križ izdaše
(Dob. n. 852)
... Isus gori pride, /
nebesa otvoriv više zvizd uzide
(Od usk. Is. 27–28)
i dr.

Majka Božja – nebeska kraljica:

Ti si nebeska kraljica

... Ti si Boga porodila (III 7, 9)

Sina s' Božja mati, / nebeska s' kraljica
(Od uzv. Gosp. 89–90)
prislavna kraljice dvora nebeskoga
(Od uzv. Gosp. 74)

Želja za odlaskom u smrt zajedno s Isusom:

Moreši me, sinu, utišiti, /

rci mi s tobu umriti (II 83–84)

...jere mni bez tebe biti / gore je negoli umriti, /

a s tobom plteno umriti / mani slatko i ožiti

(X 19–22)

Ako, Isuse, skončan s tobom, /

neću veće mučit sobom /

tugujući, jere tobom /

smart je slatka takova

(Slav. 357–360)

...kad te umoriše, / zač smart meni ne

zadiše / neka bi mi s tobom stat?

(Slav. 422–434)

O Židove, ustanite, / ... / s ním me na križ

postavite¹³ / da, gdí on mre, s ním

umrem (Slav. 361–364)

Zanimljivo je da se isti motiv prenosi i na Juditu:

Otvor ter nas zatvor s sobom u tom grebi,

s tobom umriti umor gorak nam jur ne bi

(Jud. 2082–2083)

Biblijski (novozavjetni) motivi Isusova navještenja, rođenja i muke:

Sina Božja hoć roditi /

i blažena ti hoć biti (II 75–76)

Boga i človika hoćeš ti začati, /

blažena dovika vazda ćeš se zvati

(Od zač. Is. 93–94)

Ista se formula o obećanju vječne blaženosti može prenositi i na druge osobe:

¹³ Usp. u *Cantileni pro sabatho*: Na križ hoće uzletiti, / martva sina poljubiti.

- biti ćeš blažena gdi dobru konca ni
(Jud. 1849)
Isusu služiti ako samo budeš, /
blažen hoćeš biti, s nim u raj pribudeš
(Panuc. 151–152)
- Krv ističe po vse strane (II 14)
B'jen pri stlpi moćno svezan (II 19)
- Moćno me fruštaše privezana k stupi; /
bijući sustaše; karv teče po puti
(Is. gov. gr. 7–8)
Ka stupu vežući moćno ga fruštaše
(Dob. n. 19)
- Gledaj¹⁴ tila rane mnoge! /
Gledaj rebra probodena! /
Gledaj kraja okruñena (II 10–12)
- Gledaj parsi ranu, s karvju vode plove
(Is. gov. gr. 27)
tarnom ostrim okruñena, /
bići moćno izab'jena, /
čavli, kopjem probodena
(Slav. 265–267)
Glava slavna, glava sveta /
krunom tarnu sad je speta
(Slav. 293–294)
Kruna bude na ñoj od žestoka tarna
(Svarh m. Is. 57)
smišljaj moje rane... (Is. gov. gr. 34)
- Misli čavle, misli rane (II 13)
- Eshatološki motivi:***
- Otvore se sada grobi (VI 57)
Vsega ti je ovdí ojtí, /
sama dila s tobu pojti (VI 29–30)
- grobove se otvoriše (Slav. 467)
(smart) neće dat ponit ništar nego dila
(Dob. n. 354)
već nećeš poniti ner dila sa sobom
(Duša iz gr. 10)
(smart) ne da ponesti nere dila ka s' stvoril
(Duša iz gr. 42)
Ne znaš kad će priti same smrti vrime, /
tere ćeš poniti samo grihov brime
(Dob. n. 345–346)
- Kada človika semrt postigne, /
tada ot ñega vsak pobigne. /
Sam ostane bes pomoći /
v tamni grobi, v tamni noći (VI 25–28)
Ostavi te otac, mati v grobi /
tvoje blago vazmu k sebi (VI 37–38)
- Smart pride sardeći ñih moći skratiti, /
osta kip smardeći, u prah se obrati
(Dob. n. 393–394)
od gorke smarti te [neće te oteti] ... /
ni otac ni mati. Ne znaš li, nebore, /
tada t' pomoć dati nitkore ne more
(Dob. n. 430–433)
Sini, roditelji i slug mojih moći, /

¹⁴ O podudarnosti gramatičkih oblika v. u odjeljku 2. 2.

- bratja, prijatelji ne mogu pomoći
(Gov. du. os. 37–38)
A sada blaga njih družu uživaju /
tere veće za njih pomnu ne imaju
(Dob. n. 395–396)
...bogat kad umre, /
blago odpušćavši, nag se u greb zapre, /
da sve ča je stekal inih bude za nim
(Supr. slasti 7–9)
- ...nega tilo / skoro hoće biti gñilo (VI 9–10) Ni li naše tilo od nečisti vrića, /
Tada ne bude nigdor blizu, / ko će biti gñilo tere čarvom pića
tvoje tilo črvi grizu (VI 39–40) (Dob. n. 495–496)
Gdi godi ležati bude martvo tilo, /
čarvi će ga znati¹⁵ i biti će gñilo
(Lipo prig. 73–74)
tokoj u greba stan čarvi će ga gristi
(Lipo prig. 82)
kad u grob nauznak prostre se jur ležeć, /
i ki je sad hoteć da vlada zemļom svom, /
malo-malo posteć pića će bit čarvom
(Jud. 387–289)
pića čarvu tom ki nigdare ni sit
(Jud. 2021)
- Ogñiti hoće naši skuti, / Meso je opalo, koža tere šćuti, /
a ostati gñili šćuti (VII 21–22) ništar ni ostalo nere goli žñuti
(Dob. n. 467–468)
- Na Sud¹⁶ hoće skoro priti (VII 43) ...tere na Sud prit (Dob. n. 520)
Dila se hote vsa otkriti (VII 63) Tad naša sva dila neće bit skrivena, /
ka su kada bila bit će odkrivena
(Dob. n. 529–530)
- Trublja trubi Božja straha: / Trublja će trubiti s nebes od gorñih stran,
Vstanite ljudi, s kala, s praha! / ... / martve će buditi da gredu iz greba van. /
Od smrti se probudite. / Svi će tad ustati i na Sud će dojt
ysi pred Boga postupite! (VII 49–50, 53–54) (Karst. Is. pita 71–73)

2. 2. Jezična stihotvorna sredstva

Marulićevo stihotvorstvo u njegovim najzreljim ostvarenjima odlikuje se razvedenim slikama i bogatim metaforama renesansne poetike. Na njih često i sam u tekstu bilježaka ukazuje riječju *prilika*, koju ponekad i opširno objašnjava

¹⁵ Možda pogr. umj. *znajiti*; u inačici u R: *zuati* (= *zvati*), što je manje vjerojatno.

¹⁶ U izdanjima i *Pariške pjesmarice* i Marulićevih stihova ta se riječ obično piše malim slovom, ali ona je zamjena za *Posljednji/Strašni sud*, pa je treba pisati velikim slovom.

primjerima iz antičke povijesti i mitologije ili biblijske tematike. Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo mnogo je skromnije u izricanju svojih sadržaja i ostvarivanju poetskih izričaja. U tome obično sudjeluju jednostavna jezična sredstva kojima se ostvaruju određene stilske figure. Njihova se »stilska obilježnost« i pjesnička »prepoznatljivost« dobrim dijelom zasniva na učestalosti pojavljivanja – na ponavljanju, klišeiziranosti. Uobičajene sveze, stalne sintagme, amplifikacije, opreke/kontrasti, usporedbe i slični jezični postupci prenosili su se iz pjesme u pjesmu, iz prikazanja u prikazanje i čestim ponavljanjem u javnim izvedbama na raznim vjerskim događanjima »ulazile puku u uho«, postajale puku bliske, lako usvojive, pamtljive, osiguravajući time njegovo sudjelovanje u javnom vjerskom činu. Naravno da je takva često ponavljana jednostavna pjesnička sredstva i Marulić morao dobro poznavati, a onda – usvojivši ih kao »opće dobro« – često utkivao i u svoje stihove i time ih činio bliskima, lako prihvatljivima za svoje čitatelje. Navodimo neke od takvih primjera:

Sveze:

U *Pariškoj pjesmarici* potvrđene su samo glagolske sveze, a tako je uglavnom i u kasnijem srednjovjekovnom pjesništvu. Najbrojnije su u prvoj pjesmi (o sv. Jurju), pri čemu su kao nositelji sveze zastupljeni glagoli:

prijeti:

kuda hoće gospodična ot drakuna <u>smrt prijeti</u> (I 53)	da me oživiš, <u>smart prijati</u> / i trud
ot nęga mi je strašnu <u>semrt prijeti</u> (I 60)	hoti podnesti (Slav. 347–348)
<u>Semrt si prijal</u> bez krivine (II 69)	prislatki sinko moj, / ku češ <u>smart prijati</u>
	(Svarh m. Is. 195–196)
	da biste volile <u>smart prijat</u> (Suz. 13)

imiti:

<u>plemenito gospodstvo</u> on <u>imiše</u> (I 9)	Manenost je mnoga hotiti <u>strah imit</u>
	(Lipo prig. 23)
	A <u>straha imati</u> od smarti ne budeš
	(Lipo prig. 29)
	Umri svako sminje, svak sebi <u>strah ima</u>
	(Jud. 344)
	išće te nadseći da budeš <u>brigu imat</u>
	(Stum. K. 371)
	...pop veli Eliakim, /
	jer <u>imiše brigu</u> , posla tad k onim svim
	(Jud. 435–436)
	Zato odlučuju sa svimi <u>imit rat</u>
	(Jud. 119)

početi:

Sveti Jeorjija <u>poče</u> tako <u>reći</u> (I 14)	tere sinku <u>poče</u> tako <u>govoriti</u>
Osam dan <u>se poče isplńevati</u> (I 50)	(Svarh m. Is. 191)

on je poče tiho uprašati /
 a ona mu poče počteno otgovarati (I 57–58)
 Sveti Juraj poče tako reći (I 63)

Žejan sam tolikoj – poče govoriti
 (Svarh m. Is. 597)
 Židovske narode¹⁷ počeše vapiti
 (Svarh m. Is. 494)
 mnoge suze proli ter poče cviliti
 (Svarh m. Is. 523)
 neg poče želiti duš naših spasenje
 (Svarh m. Is. 599)
 Kada se vi sticat počeste k noj
 (Suz. 603)
 Toj bi kad poče imit babilonsko misto
 Perzes (Suz. 729)
 I poče ju stid obhodi¹⁸ (Spov. kol. 393)
 Kad u duhu počneš peti (Slav. 37)
 Hoteć zemlju težat, Virgili počni štít
 (Stum. K. 157)
 i počni hititi očistit se toga /
 ča t' more nauditi... (Stum. K. 191–192)
 itd.

račiti:

Rači, sinu, pogledati / gdi te plače tvoja mati
 (II 51–52)

O Marija, Božja mati, / svoju milost rači dati
 (III 1–2)

Sada imite var Višněga moliti /
 da ruku mu prostar rači to stvoriti
 (Jud. 991–992)
 kako tva milost vi, rači me opraviti, /
 rači me zbaviti ovoga priroka
 (Suz. 408–409)
 ...rači mi dati slast Duha Svetoga
 (Stum. ps. Miser. 28)

stvoriti:

Veliko čudo stvori Bog poslati, /
 svetoga Jurja stvori prihajati (I 54–55)

Sada tvoje voļe stvoriti odluku, /
 kako ti znaš boļe... (Jud. 137–138)
 Pomiluj, tebi je dostojno stvoriti /
 milost onim ki ti je budu prositi
 (Jud. 498–499)
 Vino ter oholstvo Aleksandra smami /
 tako da ubojstvo svojimi rukami /
 stvori... (Jud. 1453–1455)

učiniti (se):

Učinimo drakunu po dvoje dobitka dati (I 27) Učini joj silu (Jud. B 1135)
 Učinimo žribi metati (I 32) ki Rimljanom rat učini (Jud. B 1472)

¹⁷ Nmn. vjer. analogijom prema Nmn. *Židove*.

¹⁸ Dvostruka veza: *stid obhoditi* 'stidjeti se'; *poče* + *stid obhodit* 'zastidi se'.

<u>učinite</u> mojoj hćeri <u>smrt prostiti</u> (I 41)	<u>Učini se noć</u> (Jud. B 86)
Ojme, moj gospodine, <u>učini se</u> ot suda <u>otdiliti</u>	<u>Učini se dan</u> (Jud. B 1722)
(I 61)	Kad nad ním <u>učini</u> Gospa <u>blagoslov</u> (Svarh m. Is. 365)
	<u>Ne učinivši grih...</u> (Svarh m. Is. 437)
	ostavi sarditost tere se jur smili, /
	<u>učini</u> nam <u>milost</u> ... (Mol. supr. T. 94–95)
	Zato bi imil stavit pomnú tvoju /
	da <u>griha ne učiniš</u> ... (Stum. K. 2–3)
	pravdi <u>učiniti</u> Božjoj <u>zadovolje</u> (Od uzv. Gosp. 140)
	<u>Učini</u> jim svim <u>zapovid</u> (Spov. kol. 505)
	itd. ¹⁹

Stalne sintagme:

Imeničke:

S Svetim Duhom <u>Bog jedini</u> (IV 11)	[Marulićeve primjere v. u prethodnom odjeljku pod <i>Božanske osobe: Sveto Trojstvo – jedini Bog</i>]
<u>Kraļ nebeski</u> Isus dobri (II 3)	Stvorca, <u>kraļa nebeskoga</u> (Slav. 490)
Veseli se <u>kraļ nebeski</u> (III 15)	<u>kraļa nebeskoga</u> , kojemu ni konca (Dob. n. 40)
<u>Kraļ nebeski</u> s nebes shodi (VII 51)	u milosti <u>kraļa nebeskoga</u> (Jud. 1932)
Ti si <u>nebeska kraļica</u> (III 7)	<u>nebeska s' kraļica</u> (Od uzv. Gosp. 90)
	<u>nebeska kraļice</u> , slavom okruñena (Od uzv. Gosp. 78)
	Prislavna Divice, ka s' puna milosti, /
	<u>nebeska kraļice</u> ... (Od zač. Is. 7–8)
	prislavna <u>kraļice dvora nebeskoga</u> (Od uzv. Gosp. 74)
<u>Sina Božja</u> hoć roditi (II 75)	kino se <u>Božji sin</u> i cesar činaše (Svarh m. Is. 434)
	ka bi izabrana za <u>Božjega sina</u> (Od zač. Is. 12)
	jer pravden Gospodin pravdu skriti neće, / a buduć <u>Božji sin</u> , koliko pri veće (Dob. n. 733–734)
	A to jest <u>Božji sin</u> , plod tvoj, o Marija (Od uzv. Gosp. 7)
	gdi su svetih zbori, gdi Bog i <u>Božji sin</u> (Jud. 1919)

¹⁹ U Marulića ima glagolskih sveza i s osnovnim glagolom *činiti*, ali u *Pariškoj pjesmarici* taj glagol nije potvrđen u svezama.

<u>Mat</u> i mu Marija Diva / za ním <u>vele bolizniva</u> (II 7–8) Gdi se more povidati / <u>veće bolizniva mati</u> (II 79–80)	... <u>majko</u> <u>lubezniva</u> , / <u>već</u> nada sve žene budeš <u>bolizniva</u> (Svarh m. Is. 145–146) <u>vele bolizniva</u> <u>cić</u> toga <u>majka</u> mre (Svarh m. Is. 298)
To gre vitez <u>Božje sile</u> (IX 19) ne uliši ga <u>rajske slasti</u> (VI 28)	<u>Božja</u> t' jih plat' <u>sila</u> ²⁰ (Jud. 1664) i da se utišimo imijuć <u>rajsku slast</u> (Svarh m. Is. 604) ki bihu dostojni <u>raja</u> <u>vične slasti</u> (Dob. n. 9) ako želiš <u>slasti</u> u život <u>od raja</u> (Od des. zap. 8) [u Marulića i <u>rajske raskoš</u> e – Dob. n. 843]
preobraženje u lipotu <u>nebeske slave</u> (X 44)	Jer <u>slave nebeske</u> Boga sebi obraše (Jud. 550)
<u>Svitlost</u> <u>Božja</u> na nih pride, pred kom <u>noćna tma</u> otide (V 7–8)	...strašna bojazan... / ...ku hoće imiti / kada se odile od <u>Božje svitlosti</u> (Dob. n. 533–535) zato ću moliti, <u>Bože</u> , <u>tvoju svitlost</u> (Jud. 3) Daj nam dojtj gori viditi <u>tvu svitlost</u> (Pok. i Kor. 139) Od postij istočnih <u>dviže</u> glavu Titan / osini <u>tmin noćnih</u> da zarene hitan (Jud. 773–774)
<u>zlamenjem svetoga križa</u> on se <u>zlamenaše</u> (I 67)	i nos'mo na sebi <u>sveta križa zlamen</u> da Isus na nebi nastani nas. Amen! (Pok. i Kor. 149–150)
Izbavi nas <u>vične tuge</u> (III 24) grišnikom se <u>vične tuge</u> (VII 72)	u <u>vikovnih tugah</u> gorčinu zovući (Karst. Is. pita 52) a dobih <u>vikovnu tugu</u> tere žalost (Gov. du. osuj. 46)
Vijmo skazan pred očima: / zanosi nas <u>smrtna plina</u> ²¹ (VII 14)	Tako l' <u>smartne plime</u> sada se odtimaš? (Svarh m. Is. 411)
[za <u>moje porojenje/rojenje</u> i <u>moje dobro/dobro moje</u> v. kod uskličnih sintagmi]	

²⁰ U Marulića nisu pronađene sintagme *djavla sila*, niti *djavle sile*, *više sile* iz *Pariške pjesmarice*; u množinskim sintagmama *sile* znači 'vojska', premda to značenje ima i Marulić: *Za nými pristupi kralj svimi silami* (Jud. 574), *kad razbiše Cimbri rimske sile* (Jud. 1902) – v. Milan M o g u š, *Rječnik Marulićeve* Judite, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2001, s. v. *sila* pod 3.).

²¹ U rimi s: *očima*, pa Štefanić i sur. uzimaju da je pogr. umj. *plima*, kako je u dubrovačkoj inačici te pjesme (*Tu mislimo, bratja, ča smo*). – Vjekoslav Š t e f a n i ć i s u r., *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 1, Matica hrvatska – Zora, Zagreb, 1969, pjesma na str. 123.

*Pridjevne:*Človik biše grihom gubav (II 21)Premda smo nehartni i grihom gubavi
(Dob. n. 839)*Priložne:*B'jen pri stlpi močno svezan (II 19)Močno me fruštaše privezana k stupi
(Is. gov. gr. 7)Ka stupu vežući močno ga fruštaše
(Dob. n. 19)od kih je močno b'jen (Lipo prig. 2)biči močno izab'jena (Slav. 266)u tamnici močno vezan stoji

(Panuc. 109)

tere grozno uzdihaše (II 48)ner grozno suzeći skupih plač prida se
(Svarh m. Is. 11)da te spase s nebes pride (IV 30)kako se dostoja s nebes doli priti
(Dob. n. 25)...ki zgor siti / s nebes za nas i umriti
(Slav. 338–339)Za grišnike side sa nebes dolika

(Od uzv. Gosp. 137)

Krv ističe po vse strane (II 14)biči fruštajući luto po sve strane

(Svarh m. Is. 166)

...karv teče po puti (Is. gov. gr. 8)obnovljenje lipo po vsemu svitu (X 42)svetošći tve slave znane su po vas svit
(Jud. 986)[za vele/veće bolizniva mati v. kod imeničkih sintagmi]*Usklične:*Moje drago porojenje, /
moje dobro i počtenje! (II 53–54)Nu, moje rojenje, slatka diko moja
(Svarh m. Is. 341)ne čin, dobro moje, da te vidim mrući
(Svarh m. Is. 226)Kako ti dobro znaš, sinko, dobro moje
(Svarh m. Is. 584)

pa onda iste sintagme i izvan usklika:

On je svako dobro moje (Slav. 369)Sinko, viš da s' moje rojenje

(Svarh m. Is. 205)

Stalne sintaktičke veze:

Uz stalne sintagme javljaju se u tekstu i stalne sintaktičke veze (isti subjekt s istim predikatom ili predikat s istim sintaktičkim dopunama).

Subjektne:

<u>Trublja trubi</u> Božja straha (VII 49)	<u>Trublja će trubiti</u> s nebes od gornjih stran (Karst. Is. pita 71)
<u>Krv ističe</u> po vse strane (II 14)	... <u>karv teče</u> po puti (Is. gov. gr. 8)
<u>pravda gine</u> , <u>ľubav stine</u> , tma ishodi (VIII 2)	Vira je smańkala, <u>pravda izginula</u> , / zloba abundala, <u>ľubav ostinula</u> (Dob. n. 93–94)

Predikatne:

<u>Ne more se</u> veće reći (II 67)	...ľubve koje / veličinu riči moje / <u>glas izreći ne može</u> (Slav. 106–108)
<u>Otvore se</u> sada <u>grobi</u> (VII 57)	<u>grobove se otvoriše</u> (Slav. 467)
<u>nimaš konca</u> svojoj slavi (II 56)	kraľa nebeskoga, kojemu <u>ni²² konca</u> (Dob. n. 40)
<u>ysimi oblada</u> boštvo tvoje (II 64)	Bogu jedinomu, koji <u>svim oblada</u> (Dob. n. 862)
<u>Na Sud</u> hoće skoro <u>přiti</u> (VI 43)	...tere <u>na Sud přiti</u> (Dob. n. 520)
ti ga <u>ne daj grihu speti</u> (VI 22)	<u>Ne daj grihom speti</u> duše (Svarh m. Is. 5) <u>Dvimi grisi bi spet</u> (Jud. 1129; u bilj. Dvima grisi...) Neharna duše, ti otidi prokleta / <u>gdino svitline ni jer si z grihom speta</u> (Gov. du. osuj. 69–70)
	Bog čistoću ľubi ter odluku svetu, / nečistoću gubi, zlobu <u>grisi spetu</u> (Dob. n. 739–740)
	Pripravi me ľubav da človik <u>grihom spet</u> , / okupav se karvju mojom, bude ti svet (Karst. Is. pita 7–8) ²³

Veze dvaju pojmova:*Amplifikacijske (blisko značne):*

Slast i dika tvoj'ga tila / hoće biti <u>kal i gńila</u> (VII 3–4)	a mi smo svi <u>gńila</u> tere smardeći <u>gnoj</u> (Dob. n. 493)
Sin jedini Boga Otca / bi napojen <u>ľlči, octa</u> (II 5–6)	tarn, <u>ľuč, ocat</u> , prikovanja (Slav. 83)

²² Zanimjeka ni glagol *biti* u značenju 'nemati'.

²³ Ista glagolska veza i u *Skazanju od nevolnoga dne od Suda ogńenoga: Umřih za vas na križ sveti / jer bihote grihom speti* (458–459).

- Žuči i luta osta mene napojiše
(Is. gov. gr. 25)
(usta) sad su puna osta i žuči
(Slav. 290)
ter žuči okusiš i osta prižeļan
(Svarh m. Is. 360)
osta tere žuči k ustom mu prikloni
(Svarh m. Is. 629–630)
- Vazmite zlato i srebro neizročito (I 40) ...veće drago / svita srebro i zlato ni
(Slav. 395–396)
Ne pomisli zato da te ča odkupi, /
ni srebro ni zlato koje si nakupi
(Dob. n. 461–462)
...neću ino zatoj, /
srebro još ni zlato, nego samo ljubav
(Karst. Is. pita 96–97)
... jerebo ti si sam, /
ki s' u gornjem raju, slava ter dika nam
(Jud. 711–712)
...kriposti, dike i slave (Jud. Uv.)
Bogu hvala budi i dika i slava
(Lipo prig. 367)
- Antitezne (oprečne):*
- ki je nebo, zemļu stežal (II 20) nebo, zemļu ki je stvorio (Slav. 399)
zemļu s nebom ovi složi (Slav. 321)
- Hvalite ljubav moju Isusa, nebo i zemļa (X 25) zemļa, nebo [...] ²⁴ koga, /
sluša drivo i kamen (Slav. 491–492)
tvom nebo i zemļa čistiñom procvita
(Od zač. Is. 2)
po nebi i zemļi svoj svitlost tvoju prosin'
(Od usk. Is. 60)
- [za otac, mati / otac i mati primjere v. u prethodnom odjeljku kod eshatoloških motiva]
- ti obaruj stara i mlada (IX 4) pak dojdoše sve ostale, /
komu [tj. trbuhu] kako Bogu služe veli i mali stare i mlade, vele i male
(VIII 32) (Spov. kol. 17–18)
Svi smo, evo, pali kako prisićen bor, /
i veli i mali... (Jud. 2080–2081)
...da te nahvalim / prid velim i malim...
(Pok. i Kor. 77–78)

²⁴ Nečitko – ili *čtuje* ili *sluša* kao u idućem stihu. Ta su dva stiha iz *Slavića* zapravo vrlo bliska navedenom stihu iz pjesme *Zač mi tužiš, duše*, u kojoj je idući stih nečitljiv, ali dva stiha dalje javljaju se: *vsu driva*.

Usporedbe:

Lice <u>veće</u> <u>slнца</u> <u>svitlo</u> (II 17)	...lice <u>ńega</u> , koje / <u>sunca</u> <u>veće</u> <u>prosiva</u> (Slav. 15–16)
Mladinac je <u>slaji</u> <u>meda</u> (V 45)	usta <u>slaja</u> <u>meda</u> <u>gdi</u> <u>žuči</u> <u>napoje</u> (Svarh m. Is. 124)
	rič <u>slaju</u> <u>nere</u> <u>med</u> <u>meću</u> u <u>gorčinu</u> (Svarh m. Is. 518)
	<u>pića</u> , <u>hrana</u> i <u>kripljenje</u> / <u>slaje</u> <u>satja</u> <u>i</u> <u>meda</u> (Slav. 447–448)

Gramatički oblici:

Mnoštvo <u>anjel</u> tu <u>vijahu</u> / <u>slavu</u> <u>Bogu</u> <u>ki</u> <u>pojahu</u> (V 9–10)	...gdi <u>greduču</u> u <u>raj</u> <u>anjeli</u> <u>pojahu</u> (Svarh m. Is. 70)
	Videć <u>serafini</u> <u>toliku</u> <u>slavu</u> <u>ńe</u> , / ... / <u>ostavivši</u> : <u>Svet!</u> <u>Svet!</u> – <u>Sveta!</u> <u>Sveta!</u> <u>pojahu</u> . / ... / <u>Zatim</u> <u>kerubini</u> <u>sa</u> <u>svom</u> <u>jerarkijom</u> / <u>prislatko</u> <u>pojahu</u> <u>hvale</u> <u>Bogu</u> <u>i</u> <u>ńoj</u> ; / <u>zvońahu</u> <u>organe</u> , <u>citare</u> i <u>viole</u> / <u>ter</u> <u>slatko</u> <u>pojahu</u> <u>nove</u> <u>pisni</u> <u>ove</u> (Od uzv. Gosp. 65–72)
<u>glase</u> <u>dobre</u> <u>spovidahu</u> : / <u>slavu</u> <u>Bogu</u> , <u>mir</u> <u>čovikom</u> (V 14–15)	<u>usiluj</u> <u>se</u> <u>žežinati</u> / <u>i</u> u <u>svem</u> <u>slavu</u> <u>Bogu</u> <u>dati</u> (Spov. kol. 369–370)
<u>Gledaj</u> <u>ruke</u> , <u>gledaj</u> <u>noge</u> , / <u>gledaj</u> <u>tila</u> <u>rane</u> <u>mnoge</u> ! / <u>Gledaj</u> <u>rebra</u> <u>probodena</u> <u>gledaj</u> <u>kraļa</u> <u>okruńena</u> ! ²⁵ <u>Misli</u> <u>čavle</u> , <u>misli</u> <u>rane</u> (II 9–13)	<u>Gledaj</u> <u>parsi</u> <u>ranu</u> , <u>s</u> <u>karvju</u> <u>vode</u> <u>plove</u> (Is. gov. gr. 27)
	<u>smišļaj</u> <u>moje</u> <u>rane</u> (Is. gov. gr. 34)

Rime:

...ńega <u>tilo</u> / skoro <u>hoće</u> <u>biti</u> <u>gńilo</u> (VII 9–10)	<u>Gdi</u> <u>godi</u> <u>ležati</u> <u>bude</u> <u>martvo</u> <u>tilo</u> , / <u>čarvi</u> <u>će</u> <u>ga</u> <u>znati</u> i <u>biti</u> <u>će</u> <u>gńilo</u> (Lipo prig. 73–74)
	<u>Ni</u> <u>li</u> <u>naše</u> <u>tilo</u> <u>od</u> <u>nečisti</u> <u>vrića</u> , <u>ko</u> <u>će</u> <u>biti</u> <u>gńilo</u> <u>tere</u> <u>čarvom</u> <u>pića</u> (Dob. n. 495–496)
<u>Čovik</u> <u>biše</u> <u>grihom</u> <u>gubav</u> , <u>očisti</u> <u>ga</u> <u>Božja</u> <u>ļubav</u> (II 21–22)	<u>Premda</u> <u>smo</u> <u>neharni</u> i <u>grihom</u> <u>gubavi</u> , <u>ti</u> <u>nas</u> <u>obrani</u> <u>cić</u> <u>tvoje</u> <u>ļubavi</u> (Dob. n. 839–840)
<u>Gledaj</u> <u>rebra</u> <u>probodena</u> , / <u>Gledaj</u> <u>kraļa</u> <u>okruńena</u> ! (II 11–12)	<u>tarnom</u> <u>ostrim</u> <u>okruńena</u> / ... / <u>čavli</u> , <u>kopjem</u> <u>probodena</u> (Slav. 265–267)

²⁵ Gledaj/Pogledaj javlja se na više mjesta u *Pokripljenju od devetih kori anjelskih*, koje nije uvršteno u ovu raščlambu.

3. Razrada

3. 1. Jezični iskaz srednjovjekovnih motiva

Usporedba paralelno navedenih Marulićevih primjera s onima iz *Pariške pjesmarice* pokazuje – i što se tiče nasljedovanja srednjovjekovnih motiva i što se tiče jezičnih sredstava kojima se oni iskazuju – dvojakost Marulićeva pjesmotvornoga postupka: ponekad se on izravno naslanja na srednjovjekovni uzor, ponekad ga transformira, razrađuje, izražava vrlo bliskim, a ipak različitim jezičnim sredstvima. Primjerice: Bog je *Bog jedini* i u pjesmarici i u Marulića, ali u pjesmarici on je onaj *ki sve more i sve čini*, a u Marulića on *sve more/može činit*, ali i *svaka more*, a i njegova *kripost svaka more*; on je i *svemog* (riječ nepotvrđena u pjesmarici), njime i *svaka postaju...* Isus radi spasa ljudi dolazi/silazi (*pride/side*) s nebes i u pjesmarici i u Marulića (u njega samo jednom zbog potreba stiha *sa nebes*), ali on je i *doli došal*. Dalje, izraz *smrt smrtju* iz pjesmarice (*nas od smrti smrtju dobi* II 4, *smrt smrtju preмагаše* II 30) u Marulića nije potvrđen – pojam Isusove smrti kao izbaviteljice u njega je sasvim preoblikovan, npr. *Svitu za boļe moja će smart biti* (Svarh m. Is. 110), *smart tvoja po kojoj grišnih ćeš skupiti* (ib. 352), *svaku zled nadajde smartju Božja kripost* (ib. 654), *na križu izdaše, smartju odkupi svih* (Dob. n. 24) i sl. Za Isusa, *ki je zemļu, nebo stežal*, Marulić ima: *zemļu s nebom ovi složi; nebo, zemļu ki je stvorio*. Za Majku Božju, koja je u pjesmarici *nebes otvorila*, Marulić kaže: *Po ņoj se otvoriše taj vrata od raja*, ali u Marulića raj/nebesa češće otvara Isus, npr. *smart ubivši, raj svitlući / nam otvori...* (Slav. 94–95), *Kraļu plemeniti, ... / milost nam poda ti kad nam raj otvori* (Dob. n. 2), *svim raj otvori kad na križ izdaše* (ibid. 852), *Paklu vrata razbiv / Isus gori pride, / nebesa otvori više zvižd uzide* (Od usk. Is. 27–28). Prema *Ti si nebeska kralica* iz pjesmarice u Marulića je gotovo doslovno: *nebeska s' kralica*, ali ona je i *kralica dvora nebeskoga*. Motiv Majke Božje koja od svoga sina može dobiti što god zaželi u Marulića je od sina preusmjeren prema Bogu: *Bog nam će sve dati kad godir ti uželiš*, ali u *Govorenju sv. Bernarda* (ako je Marulićevo) njezine se molbe ipak upućuju sinu.²⁶ Motiv želje za zajedničkim odlaskom u smrt s Isusom (Marijine u *Pisni ot muki Hrstovi* i lirskoga subjekta u pjesmi *Zač mi tužiš, duše*) Marulić – osim želje za zajedničkom smrću s Isusom (*Slavić*, passim) – preusmjerava i na junakinju svoga spjeva Juditu (v. među primjerima stihove 2082–2083). Međutim, nije nevažno upozoriti da stihovi 357–360 iz *Slavića*: *Ako, Isuse, skončan s tobom, / neću veće mučit sobom / tugujući, jere tobom*²⁷ / *smart je slatka takova* kao da su izravan odraz onih iz pjesme *Zač mi tužiš, duše* (19–22): *jere mni bez tebe biti / gore je negoli umriti, / a s tobom plteno umriti / mani slatko i ožiti*.

²⁶ V. bilj. 12.

²⁷ Ovdje vjer. nedostaje prijedlog *s*, tj. *s tobom*.

Iz kruga biblijskih (novozavjetnih) motiva formula *i blažena ti hoć biti* u istom kontekstu Navještenja u Marulića je preoblikovana: *blažena dovika vazda ćeš se zvati*, ali kad se prenosi na druge osobe (Juditu, Panucija), gotovo je doslovna kao u pjesmarici: *biti ćeš blažena, blažen hoćeš biti*. Iskaze motiva muke iz druge po redu pjesme *Pariške pjesmarice* u stihovima: *Krv ističe po vse strane* (II 14) i *B'jen pri stlpi močno svezan* (II 19) Marulić je u pjesmi *Isukarst govori grišnikom* preoblikovao tako da je te stihove spojio i zamijenio im redosljedno mjesto: *Močno me fruštaše privezana k stupi; / bijući sustaše; karv teče po puti, a prilog močno*, koji se u pjesmarici odnosi na particip pasivni *svezan*, u Marulića se odnosi na glagol *fruštati* ('biti, udarati'), što se ponavlja i u pjesmi *Dobri nauci*: *Ka stupu vežući močno ga fruštaše*. U navedenim stihovima iz pjesmarice, kao i u onima što počinju imperativnim *Gledaj..., Misli...,* svaka je riječ (odnosno pojam) motiv za sebe: vezanost za stup, bijenje, tečenje krvi, okrunjenost (trnovom krunom), tjelesne rane, čavli, probodena rebra... Svi oni imaju svoje adekvate u Marulićevim primjerima iz raznih pjesama, ponekad gotovo doslovne: *Misli čavle, misli rane – Smišljaj moje rane*, ali češće preoblikovane i raspršene u raznim pjesmama: *Gledaj tila rane mnoge – Gledaj parsi ranu; Gledaj rebra probodena – čavli, kopjem probodena; Gledaj kraļa okruñena – Glava slavna, glava sveta / krunom tarna sad je speta* itd. Isto vrijedi i za brojne eshatološke motive. Tako su npr. gotovo doslovni iskazi: *Otvore se sada grobi – grobove se otvoriše*, ili: *Na Sud hoće skoro priti – tere na Sud priti*, ali sadržaj dvostih iz pjesmarice: *Vsega ti je ovdj ojtj, / sama dila s tobu pojti* u Marulića je preoblikovan i porazmješten na razna mjesta: *(smart) neće dat ponit ništar nego dila; (smart) ne da ponesti ner dila ka s' stvoril; već nećeš poniti ner dila sa sobom*. Među eshatološkim motivima zanimljivo je spomenuti dvostih iz pjesmarice: *Ogñiti hoće naši skutj, / a ostati gñili šćuti* (*Tu mislimo, bratja, ča smo*) i njegov dvanaesterački adekvat u Marulića: *meso je opalo, koža tere šćuti, / ništar ni ostalo nere goli žñuti* (Dob. n. 467–468). Naime, prema *šćuti* ('bedrene kosti, bedra') iz *Pariške pjesmarice*, s kojom se u tome slaže i glagoljčka inačica iz *Zbornika duhovnoga štiva* IV a 92 iz Arhiva HAZU (15. st.), inačica iz Klimantovićeve *Rituala* s početka 16. st. (sjeverna Dalmacija) ima *žñuti*²⁸ (isto značenje), a dubrovačka inačica iz *Libra od mnogijeh razloga* (1520.) ima *štuci* ('potkoljenične kosti'). Dakle, u svakom je kraju upotrijebljena lokalna, svima razumljiva riječ, a smisao je isti: ostaju gole kosti. Marulić je u svom (proširenom) dvanaesteračkom dvostihu upotrijebio dvije od navedenih riječi: istoznačnice *šćuti* i *žñuti*, s time da ono *šćuti* uz *opalo* zapravo nema smisla – ovdje je upotrijebljeno samo zbog potrebnoga broja slogova i rime, ali je značajno jer pokazuje da je Marulić poznavao i druge inačice navedene pjesme, a ne samo onu potvrđenu u *Pariškoj pjesmarici*.

²⁸ O grafiji te riječi u *Vartlu*, odakle je za PR uzeta pjesma *Dobri nauci*, iz koje je navedeni dvostih, v. Dragica M a l i ć, »Marulić i crkvenoslavenska tradicija«, CM XVIII (2009), 161–209, o tome 164.

Kao što je već spomenuto, u *Juditi* ima malo srednjovjekovnih motiva, pa tako i eshatoloških. Ali gotovo čitav njihov repertoar sadržan je u samo šest stihova vezanih uz Nabukodonosora: smrt, smrad, ostavljeno imanje, napuštenost od svih, grob, hrana crvima:

Malo potomtoga umrit će, smardit pak,
ter ostaviv mnoga, s najmanjšim bit jednak.²⁹
Koga sad trepi svak, nitkor ga hajat neć
kad u grob nauznak prostre se jur ležeć.
I ki je sad hoteć da vlada zemļom svom,
malo-malo posteć pića će bit čarvom. (384–389)

Međutim, ako su osmeračka prikazanja Marulićeva, a mislim da jesu, u njima ćemo na više mjesta naići na izravno naslanjanje na stihove iz pjesama *Pariške pjesmarice*. Najuočljivije je neznatno izmijenjeno navođenje dvostiha *Apostole sveti Petre, / naš pastiru i naš meštre* (II 25–26) u *Skazanju od nevoljnoga dne: O pastiru Crikve Petre, / otče pravi i naš meštre* (173–174). U *Govorenju sv. Bernarda* motiv Majke Božje kojoj će sin dati što god zatraži predočen je vrlo blisko *Pariškoj pjesmarici* (v. naprijed), dok su u replici sv. Bernarda stihovi (otprilike) od 120. do 160. gotovo parafraza pjesme *Tu mislimo, bratja, ča smo* i inačica te pjesme iz ostalih srednjovjekovnih izvora.³⁰

3. 2. Primjena srednjovjekovnih jezičnih stihotvornih sredstava

Jezična sredstva upotrijebljena u književnotvorne/književnoestetske svrhe pripadaju književnojezičnom rekvizitariju, kojim se ostvaruje veća ili manja stilska obilježenost i estetski doseg. Od naslijeđenih srednjovjekovnih jezičnih sredstava što sudjeluju u oblikovanju Marulićevih stihova, a čiji prvi poznati zapisi potječu iz *Pariške pjesmarice*, na prvome smo mjestu izdvojili sveze, i to glagolske. Glagolske su sveze spojevi glagola nepotpuna značenja i imenice ili infinitiva drugoga glagola (rijetko kojega drugoga glagolskoga oblika ili druge vrste riječi), koji znače ono što bi značio jednostavan glagol iste osnove kao u dopunskoj riječi, a najčešće su prijevodi/kalkovi inojezičnih (latinskih ili talijanskih, odnosno supstratskih romanskih) uzora. U *Pariškoj pjesmarici* sveze su najobilnije potvrđene u prvoj pjesmi, onoj o sv. Jurju, i to samo glagolske, dajući izrazit pečat njezinu visokom (pripovjednom) stilu. Od naprijed navedenih sveza iz *Pariške pjesmarice* (v. odjeljak 2. 2.) jedino ona prvonavedena: *smrt/semrt prijeti/*

²⁹ Ovaj motiv jednakosti s najmanjima nije potvrđen u *Pariškoj pjesmarici*.

³⁰ U tim su prikazanjima dobro zastupljena i srednjovjekovna jezična stihotvorna sredstva poznata od *Pariške pjesmarice* nadalje, ali ovom ih prilikom ne uvrštavamo u raščlambu.

prijati ima izravan odjek u Marulića. Znači da je to bio klišeiziran književnojezični izraz umjesto glagola 'umrijeti'. Ostale skupine sveza s glagolima *imiti*, *početi*, *račiti* (uvijek samo u 2jd. imperativa: *rači*), *stvoriti*, *učiniti (se)* nemaju tako izravan odjek u Marulića. Tako npr. prema *poče (tako) reći* iz pjesmarice u Marulića dolazi *poče (tako) govoriti*, dok su ostale Marulićeve sveze posve samostalne u odnosu na pjesmaricu i nisu, naravno, jedine koje Marulić upotrebljava.³¹ Treba još naglasiti da u pjesmarici u svezama s glagolima *prijeti/prijati* i *imiti* kao dopuna osnovnom glagolu dolazi imenica, a uz ostale glagole redovito infinitiv; u Marulića uz *imiti/imati* i *stvoriti* dolazi imenica, uz *učiniti (se)* osim jednoga izuzetka također imenica, a uz *početi* i *račiti* infinitiv. Tako u pjesmarici: *rači pogledati, dati; stvori poslati, prihajati*, a u Marulića: *rači stvoriti, zbaviti, dati; stvoriti odluku, milost, stvori ubojstvo*; odnosno, u pjesmarici: *učinite ... prostiti, učinimo ... dati, učinimo ... metati, učini se ... otdiliti*, a u Marulića: *učini joj silu, rat učini, učini ... blagoslov, ne učinivši grih, učini ... milost, da griha ne učiniš, učini ... zapovid, učini se noć, učini se dan*, i jednom kao dopuna prilog: *učiniti zadovolje* ('zadovoljiti').

Od sveza brojnije su i raznovrsnije stalne sintagme. Među njima najzastupljenije su imeničke sintagme. U njima treba naglasiti stalan red riječi u *Bog jedini, kralj nebeski* s visokostilski obilježenom postpozicijom atributa. Za razliku od Boga Majka Božja je *nebeska kraljica* (običan red riječi) i u pjesmarici i u Marulića. U njega i: *prislavna kraljice, prislavna Dvice*. Ostale imeničke sintagme nemaju (ili ne moraju imati) ustaljeni red sastavnih dijelova. Tako npr. sintagma *sin Božji* s postpozicijom atributa iz pjesmarice u Marulića redovito dolazi u običnom redu riječi: *Božji sin* (4x), *Božjega sina*; ili u pjesmarici *nebeska slava*, a u Marulića *slava nebeska*, pa i *dvor nebeski*; u pjesmarici *svitlost Božja*, a u Marulića *od Božje svitlosti*. Pridjevski se atribut uz još jedan atribut može transformirati u genitivni. Tako prema *rajske slasti* u pjesmarici i *rajsku slast* u Marulića, u njega i preoblikovano u genitivnu sintagmu: *raja vične slasti*. Pridjevski se atribut u Marulića može zamijeniti drugim, istoznačnim pridjevom, pa prema *vične tuge* (Gjd. – 2x) iz pjesmarice Marulić ima: *u vikovnih tugah*, itd. Istoznačnicom se može zamijeniti i imenica, pa prema *noćna tma* u pjesmarici Marulić ima *tmine noćne*. Među imeničkim sintagmama posebno treba upozoriti na *smrtna plina* iz pjesmarice prema Marulićevoj *smartne plime*. Navedeni dvostih iz pjesmarice iz pjesme *Tu mislimo, bratja, ča smo* jednako glasi i u inačici pjesme iz glagoljičkoga *Zbornika duhovnoga štiva* (kraj 15. st., HAZU, IV a 92); u Klimantovićeve *Ritualu* s početka 16. st. dolazi: *smrtna pina*, a u dubrovačkom ćiriličkom *Libru od mnozi-*

³¹ Mnoge od navedenih glagolskih sveza V. Vinja ubraja u Marulićeve »književne« frazeološke kalkove, tj. one koje je on sam stvorio prema latinskom ili talijanskom uzoru. Tako npr. *imatilimiti strah* (lat. *timorem habere*), *imiti rat* (lat. *bellum habere*), *imiti brigu* (lat. *curam habere*), *učiniti silu* (lat. *vim facere*), *učiniti se* (o danu) (tal. *farsi giorno*) i dr. Sveze s glagolom *činiti* ubraja u »pučke« kalkove. – Vojmir Vi n j a, »Calque linguistique u hrvatskom jeziku Marka Marulića«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 1951, 547–566.

jeh razloga (1520.): *smrtna plima*, kao što je u Marulića. Štefanić i sur. u izdanju inačice pjesme iz *Pariške pjesmarice* u *Hrvatskoj književnosti srednjega vijeka*³² ispravljaju *plina* u *plima* prema rimi i prema inačici iz *Libra*, koja da je prepisana iz glagoljičke matice starije od one u *Pariškoj pjesmarici*. Klimantovićevo *pina* može se značenjski dovesti u vezu s *plima* (tj. pjena valova što ju izaziva plima), premda ni *smrtna plina* (tj. 'plijen') iz pjesmarice nije nelogičan izraz³³, a ni opreka *m/n* (*očima / plina*) za rimu ne bi morala biti relevantna.

Od zajedničkih pridjevnih sintagmi zamijećena je samo jedna: *grihom gubav* – *grihom gubavi*, ali u oba izvora u opreci s Božjom ljubavi i na istaknutome mjestu – u rimi. U priložnim sintagmama prilogu *moćno* ('snažno')³⁴ od jedne potvrde u *Pariškoj pjesmarici*: *B'jen pri stlpi moćno svezan* u Marulića se upotreba račva na dvije značenjske grane: *Moćno me fruštaše*, *moćno ga fruštaše*, *moćno b'jen*, *moćno izab'jen*, ali i *moćno vezan* (primjere v. u odjeljku 2. 2.). U pjesmarici i u Marulića upotreba priloga *grozno* dolazi u srodnom značenjskom kontekstu: *grozno uzdihaše* – *grozno suzeći*. Već je spomenuto da se prijedložni izraz *s nebes* (u priložnoj funkciji) iz pjesmarice ponavlja i u Marulića, uz jedini izuzetak proširenoga (vokalizacijom poluglasa) prijedloga *sa nebes* (zbog potrebnoga broja slogova u stihu). Priložna sintagma *po vsemu svitu* iz pjesmarice u Marulića dolazi s romanskom sintaktičkom upotrebom akuzativa umj. lokativa: *po vas svit*. Zanimljivo je spomenuti red riječi u uskličnim sintagmama. Prema uskličnoj sintagmi *moje drago porojenje* iz pjesmarice u Marulića dolazi s istim rasporedom (i u uskliku i izvan njega): *moje rojenje*, a prema *moje dobro* iz pjesmarice Marulićevi primjeri imaju stilski obilježenu postpoziciju atributa: *dobro moje* (2x u uskliku i 1x izvan njega).

Od srednjovjekovnih jezičnih sredstava Marulić nasljeđuje i stalne/uobičajene sintaktičke veze: subjekt uvijek s istim ili sličnim glagolskim predikatom i obratno – predikat (može biti i glagol nepotpuna značenja) s istim imenicama (rjeđe drugim vrstama riječi) kao sintaktičkim dopunama (objekt, priložna oznaka). Tako prema *Trublja trubi* iz pjesmarice u Marulića: *Trublja će trubiti*; prema *krv ističe* u Marulića: *karv teče*; prema *ne more se ... reći* u Marulića: *izreći ne može*; prema *nimaš konca* – *ni konca*; prema *vsimi oblada* u Marulića je gotovo doslovno: *svim oblada* (tj. razlika je samo u novom glasovnom sastavu i novom gramatičkom obliku daljega objekta: *vsimi* – *svim*), te gotovo jednako *grihu speti* – *grihom speti* (inf. + dalji objekt u dativu jd./mn.), ali u Marulića i: (z) *grihom/grisi speti(i)* (ptc. pas. i priložna oznaka u instrumentalu)³⁵; jednako je u oba izvora: *na Sud priti*. Posebno valja upozoriti na 2. stih pjesme *Svit se konča*: *pravda gine, ljubav stine*,

³² V. Štefanić i sur., n. dj., 123. – V. i bilj. 21 ovdje.

³³ V. AR X s. v. *plijena*, f., isto što *plijen*.

³⁴ Prilog *moćno* u navedenom značenju Vinja svrstava među Marulićeve književne leksikološke kalkove, tj. one koje je Marulić sam stvorio (prema lat. *potenter*), ne znajući za njegovu raniju upotrebu u hrvatskom srednjovjekovnom pjesništvu. – V. V i n j a, n. dj., 552.

³⁵ Zanimljivo je napomenuti da AR XVI s. v. 1. *speti* nema primjera za *grih* uz taj glagol.

tma ishodi i njegov u dva stiha razrađen odjek u Marulićevoj pjesmi *Dobri nauci* (93–94): *Vira je smańkala, pravda izginula, / zloba abundala, ľubav ostinula*, gdje se uz iste subjekte *pravda* i *ľubav* javljaju predikati koji su izvedenice istih osnovnih glagola iz pjesmarice (*gine* – *izginula*, *stine* – *ostinula*), i to smješteni u rimi, koja ih posebno ističe.³⁶

Za veze dvaju pojmova (i amplifikacijske i antitezne) karakteristično je da u oba izvora (i u pjesmarici i u Marulića) sastavnice mogu i ne moraju biti sindetski povezane. Tako u pjesmarici: *nebo, zemľu steľal* i jednako u Marulića: *nebo, zemľu ... stvorio*, ali i *zemľu s nebom*, a u oba izvora i: *nebo i zemľa*; zatim: *otac, mati – ni otac ni mati; ľľči, octa – ľľuč, ocat pored ľľuči i ľľuta osta; octa i ľľuči; osta tere ľľuči*; ali uvijek *star i mlad, veli i mali*. Bliskoznačna veza *kal i gńila* iz pjesmarice u Marulića ima proširenje i zamjenu srodnim pojmom: *gńila tere smardeći gnoj*, a umjesto *slast i dika* u Marulića dolazi *slava ter dika / dika i slava*. Obrnuti je redosljed sindetski povezanih bliskoznačnih pojmova *zlato i srebro* u pjesmi o sv. Jurju iz pjesmarice: *Vazmite zlato i srebro neizroćito* ('nebrojeno, neizmjereno'), koje kralj nudi vlasteli u zamjenu za kćerin život, s naglaskom na (sadržajno) vrednijem pojmu *zlato* prema (običnijem) redu od manje vrijednoga (*srebro*) prema vrednijemu (*zlato*) u Marulića: *srebro i zlato, ni srebro ni zlato, srebro još ni zlato*.

Od istih usporedbi u pjesmarici i u Marulića zamijećene su svega dvije (s neznatnim izmjenama u Marulića): *lice veće slnca svitlo – lice ... sunca veće pro-siva; slaji meda – slaja meda, slaju nere med, slaje satja i meda*.

Ponekad se u oba izvora u sličnim situacijama javljaju isti gramatićki oblici. Tako npr. u oba izvora *anjeli pojahu*, ali u Marulića osim *anjela pojahu* još i *se-rafini i kerubini; slavu Bogu* u pjesmarici (*anjeli spovidahu*, u Marulića: *usiluj se ... u svem slavu Bogu dati*; zatim imperativi: *Gledaj, Misli – Gledaj, ...smiľľaj*. I u pjesmarici i u Marulića navedeni oblici dolaze u istoj pjesmi (*Pisan ot muki Hrstovi – Isukarst govori griľnikom*) i istim redom: *Gledaj* (4x), pa *Misli – Gledaj...*, *smiľľaj*.

Na stihotvornom planu posebno treba istaknuti Marulićevu upotrebu naslijeđenih rima. One nisu brojne, ali je značajno da ih ima. Tako: *tilo / gńilo* u Marulića u jednoj vanjskoj (Lipo prig. 73–74) i u jednoj unutarnjoj rimi (Dob. n. 495–496); *gubav / ľubav – gubavi / ľubavi* (sa znaćenjskom oprekom: *grihom*

³⁶ Zapravo ćitav ovaj dio pjesme *Dobri nauci* (otprilike stihovi 81–100) i sadržajno i izrazno asocira na pjesmu *Svit se konća*. Tako već idući dvostih u *Dobrim naucima* (95–96): *brat brata ne ľubi, ni drug svoga druga, / da prija obrubi, još se ńim naruga* kao da se naslanja na nastavak pjesme *Svit se konća* (5–8): *Isuhrst je danas zabľen i ņegov sluga, / vsaki ki je z Babilona ńim se ruga. /Gda to sliľah, obuje mi srce tuga, / ar nesklad, krivo gleda drug na druga*, a izrazit autorski stav iz 7. stiha pjesme *Svit se konća*: *Gda to sliľah, obuje mi srce tuga* kao da se odraľava u 84. stihu pjesme *Dobri nauci*: *da ov svit himbeni pritegnu sve k sebi, / ne samo svitovne, koji su mu sluge, / da još i redovne. Zato su mi tuge...* (81–84).

gubav / Božja ljubav – Dob. n. 839–840); *probodena / okruštena – okruštena / probodena* s izmijenjenim redoslijedom (Slav. 265–267).

4. Opet o »začinjavcima«

Ponovno čitajući *Juditu*, ovoga puta s mišlju na *Parišku pjesmaricu* i na njezin sastav, zaustavila sam se po tko zna koji put na onom svima nam dobro poznatom Marulićevu iskazu iz posvete Dujmu Balistriću: »...svedoh u versih po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet«. O značenju riječi *začinjavac* u ovome Marulićevu kontekstu bilo je u literaturi mnogo govora. Zaustavit ću se ovdje ponajprije na dva istovremena priloga – Petra Skoka i Mate Hraste u *Zborniku Marka Marulića 1450 – 1950*.³⁷ Pristupajući problemu stila u *Juditi* Skok potanko raščlanjuje čitavu Marulićevu »poslanicu« (tj. posvetu) Dujmu Balistriću, posebno se zaustavljajući na upravo navedenu citatu o »začinjavcima« i »starim poetima«, budući da je Marulić u njoj sam dao »ključ za rješenje ovoga problema«. Skok potanko razmatra što svaki pojedini izraz iz te posvete sadrži u značenjskom i stilskom pogledu da bi odredio u čemu je Marulić nasljedovao »stare poete«, tj. klasične pisce, a što je učinio »po običaju naših začinjavac«. Kako je Marulićevo djelo »prestilizirana biblijska pripovijest«, Skok zaključuje da je njegova sva stilistička nadgradnja, i u tome je slijedio »stare poete«. »Začinjavci« su se pak »zadovoljavali pričanjem događaja kako su se zbili bez ikakvoga stilističkog kićenja«. Stoga, nadovezujući se na Fanceva, Kombola i Kasandrića, kaže da su to »naši pisci svetačkih legenda«³⁸, odnosno malo dalje da se u Marulića začinjavac javlja u značenju »hrvatskoga versifikatora svetačkih legendi«.³⁹ Nešto dalje zaključuje da je Marulić »po običaju naših začinjavac« versificirao biblijsku pripovijest, i to na hrvatskom jeziku da posluži svrsi kojoj su služili i začinjavci, te upotrijebio »njihov narativni sistem držeći se strogo prikazivanja reda događaja«. A po »zakonu starih poet« on je upotrijebio »rekvizite antičke epopeje«, »stiliska sredstva klasičnih epova«, »trope i figure poznate iz klasične starine«.⁴⁰ Hraste nije tako određen u tumačenju Marulićevih začinjavaca. Premda je (kao pripadnik stare dijalektološke škole) bio uvjeren da Marulićevo djelo »gotovo po svim svojim crtama« odražava splitski govor njegova vremena, on je ipak svjestan i činjenice da je Marulić književnik. Stoga se ne može tvrditi »da je Marulićev jezik bio čisti narodni govor Splita i okolice« jer je u stihovima uvijek bio i jest »umjetni, prigodni, umjetnički, prerađeni govor«. Prije Marulića

³⁷ Petar Skok, »O stilu Marulićeve 'Judite'«, *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950*, Djela JAZU, knjiga 39, JAZU, Zagreb, 1950, 165–241; Mate Hraste, »Crtice o Marulićevoj čakavštini«, *ibid.*, 243–277.

³⁸ P. Skok, n. dj., 173–175.

³⁹ *Ibid.* 183.

⁴⁰ *Ibid.* 181.

»su postojali zakonici, crkvene pjesme, lekcionari, jezik začinjavaca, na koji se i on poziva u posveti 'Judite'«. Da ovo »jezik začinjavaca« ne obuhvaća sve naprijed navedeno, kao što bi se moglo pomisliti, vidi se iz daljega razmatranja, gdje se kaže kako »treba imati na umu da je postojao jezik splitskih začinjavaca, koji je morao biti poznat i dubrovačkim pjesnicima tadašnjega vremena kao i Maruliću«, i dalje: »Znamo, da su prije Marulića postojali 'začinjavci', ali njihov jezik ne možemo uspoređivati s Marulićevim ... kad se njihova djela nisu sačuvala«. Kao Maruliću najbliži po mjestu i vremenu postanka navodi *Bernardinov lekcionar*, pa zatim *Zadarski lekcionar*, *Šibensku molitvu*, crkvene pjesme, zakonike Hrvatskog primorja i Istre. Prema tome, za Hrastu su začinjavci neki nama nepoznati splitski krug, čija djela nisu sačuvana.⁴¹ Na tragu je toga Hrastina »jezika splitskih začinjavaca«, čija se djela nisu sačuvala, i Josip Vončina⁴², koji se – temeljito proanaliziravši i prokomentiravši dotadašnju literaturu o predmetu – u utvrđivanju pojma »začinjavci« u navedenu Marulićevu kontekstu zaustavio na onom značenju glagola *začeti/začinjati* koje se odnosi na pjevanje, i to pjevanje kao stvaralački, kreativni čin sastavljanja pjesama, odnosno pjev, pjevno izvođenje pjesama. Pomno razmotrivši potvrde navedenih glagola i njihovih izvedenica u postmarulićevskim rječnicima, prvenstveno Mikaljinu i Della Bellinu, te ponovno u tom smislu raščlanivši Marulićevu posvetu Dujmu Balistriću »obojega jazika dobro umiću«⁴³, Vončina supostavlja Marulićeve »začinjavce« »starim poetima« i nastoji odrediti pravu opreku među njima, te zaključuje kako pod pojmom »začinjavci« Marulić misli na svoje suvremenike, (ulične) »pjevače« ljubavnih pjesama⁴⁴, koji su se za razliku od pučkoga duhovnog osmeračkog pjesništva služili modernim dvanaesteričkim stihom. Po njegovu mišljenju Marulić je svojom napomenom »želio ... upozoriti da (sigurno među prvima!) napušta ustaljeni stih kojim su se obrađivale vjerske teme (osmerac) te odlučuje da biblijsku priču versificira stihom tada posve modernog, popularnog svjetovnog pjesništva (dvanaestercem)«⁴⁵, i stoga mu je – da bi uspio među čitateljstvom – bila potrebna pohvala, tj. potpora Balistrićeva (»od svetoga reda vašega popovskoga«). Vončinin zaključak, budući da »vremenski razmak između *začinjavaca* i Marulića ne pokazuju nikakvi argumenti (nego samo pretpostavka koja se općenito nametnula), moramo smatrati

⁴¹ M. Hraste, n. dj., 246–250.

⁴² Josip Vončina, »Marulićevi 'začinjavci'«, *Umjetnost riječi*, 4 (1977), 321–344.

⁴³ Tj. ne hrvatskoga i latinskoga jezika, kao što se obično misli, nego hrvatsko-crkvenoslavenskoga kao knjiškoga jezika, jezika glagoljaških svećeničkih brevijara, koji sadrže i biblijsku *Knjigu o Juditi* i koje je Balistrić najvjerojatnije imao među svojim knjigama, i latinskoga jezika.

⁴⁴ AR XXI, s. v. 1. *začinjavac* navodi značenje »pjevač, pojac« uz navedeni Marulićev primjer, uz koji je potvrda još samo iz Zanottijeva talijansko-hrvatsko-latinskoga rukopisnog rječnika s. v. *cantatore*. Uobičajeno značenje pojma »začinjavci« kao Marulićevih (srednjovjekovnih) književnih prethodnika temelji se na značenju glagola *začeti* (impf. *začinjati*) 'početi', i nije isključeno da je i sam Marulić imao na umu upravo to značenje u njegovu metaforičkom amislju.

⁴⁵ N. dj., 342.

da su bili suvremenici«, može u načelu biti i točan, ali u književnopovijesnoj i jezičnopovijesnoj znanosti posljednjih desetljeća ipak se ustalilo mišljenje da su začinjavci pučki anonimni srednjovjekovni pjesnici (i pisci/pisari/prepisivači općenito), dakle Marulićevi anonimni književni prethodnici.⁴⁶ Ako s uvriježenim mišljenjem da je anonimno srednjovjekovno pučko duhovno pjesništvo (tj. ono koje se uglavnom podrazumijeva pod »začinjavačkim«) osmeračko kao i s citiranim Marulićevim iskazom dovedemo u vezu sastav *Pariške pjesmarice*, taj sastav baca novo osvjetljenje i na to pjesništvo i na navedeni iskaz. Sugerirajući proširenje sadržaja začinjavačke djelatnosti, tj. stvaranja ne samo osmeračkih nego i razvedenijih i kompliciranijih stihotvornih struktura, taj sastav pjesmarice jednim svojim dijelom približava začinjavačko stihotvorstvo onome »starih poet«. Jer ta pjesmarica pjesmom *Svit se konča...* svjedoči da su u hrvatskom pjesništvu već u 14. stoljeću postojali dvanaesterački stihovi, a navedena je pjesma svojom (dotjeranom) stihotvornom strukturom također morala nastati u okviru neke već postojeće dvanaesteračke stihotvorne prakse. Neki od primjera navedenih u ovoj raščlambi jasno pokazuju da je Marulić poznavao i tu pjesmu i »citirao« pojedine njezine elemente u svojim stihovima. Pritom je zanimljivo napomenuti da je ta dvanaesteračka pjesma jedina pjesma svjetovne tematike u *Pariškoj pjesmarici* (iako društvenokritički usmjerena na duhovnički stalež), pa je to možda povezuje s Vončininim dvanaesterceom svjetovnih pjesama Marulićeva doba.

5. Umjesto zaključka

U prethodnom svom istraživanju o Marulićevim vezama s hrvatskom srednjovjekovnom crkvenoslavenskom tradicijom⁴⁷ upozorila sam na napis Josipa Hamma iz 1962. godine⁴⁸ kao na osamljen slučaj u našoj literaturi o toj problematici. U njemu je Hamm (uz neke relevantne dokaze) ukazao na činjenicu Marulićeva poznavanja hrvatske glagoljičke baštine, preciznije glagoljičkih liturgijskih spomenika

⁴⁶ Tako u Hercigonjinoj povijesti srednjovjekovne književnosti (Eduard H e r c i g o n j a, *Srednjovjekovna književnost*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 2, Liber – Mladost, Zagreb, 1975) na više mjesta, npr. na str. 154: »Marulićevi začinjavci, kroz čiji je anonimni stvaralački napor uporno kovan hrvatski umjetnički pjesnički izraz predrenesansnog doba«; na str. 233: »Marulićeva zamjedba o svojim prethodnicima, začinjavcima«; na str. 415: »Marulić (je) ... sintetizirao na određen način koncepcije i elemente izraza citiranih djela glagoljaške književnosti 15. st., potvrđujući time svoje oslanjanje na književnu tradiciju 'začinjavaca'« i drugdje. Vidi i naslov knjige: Nikica K o l u m b i ć, *Po običaju začinjavac. Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*, Književni krug Split, Split, 1994; u navedenom značenju riječ je potvrđena na više mjesta u ranijim Kolumbićevim raspravama uvrštenima u tu knjigu. Starija je od Vončinina članka antologija pod naslovom *Korablja začinjavaca u versih hrvatski složena...* Ur. Zvane Črnja i Ive Mihovilović, Dometi, Rijeka, 1969.

⁴⁷ D. M a l i ć, n. dj. (28), 162.

⁴⁸ Josip H a m m, »Marulić i 'Judita'«, *Slovo*, 11–12 (1962), 148–166.

starije generacije, tj. onih iz 14. stoljeća. Tamo sam spomenula i kako navedeno Hammovo istraživanje u marulologiji nije ostavilo traga. Posljedica je to, očito, više od stoljetnoga – sve do u drugu polovinu 20. stoljeća – filološkog uvjerenja (i uvjeravanja) kako je između glagoljaške i latinaške bogoslužne i kulturne sredine vladala netrpeljivost i izostanak bilo kakvih vjerskih, književnih i jezičnih veza. To je uvjerenje posljednjih nekoliko desetljeća u znanosti o hrvatskom književnom i jezičnom srednjovjekovlju prevladano, ali spoznaje o tome kako su te veze itekako postojale i oblikovale hrvatsku srednjovjekovnu književnost i njezin jezik bez obzira na pismo kojim je pisana očito nisu »uhvatile korijen« u širim razmjerima. Tako se oni što se bave novovjekom hrvatskom književnošću nisu previše (ili uopće nisu) osvrtni na ono što se pisalo u okvirima srednjovjekovne književno-jezične struke. Veze Marulića sa srednjovjekovnom književnošću, čak i onom latiničkom, malo su kome padale na pamet. Srednjovjekovnih djela što su prethodila Maruliću sjetio se svojedobno Hraste (1950.)⁴⁹, ali kako su njemu začinjavci neka danas nepoznata skupina pjesnika čija se djela nisu sačuvala⁵⁰, ne inzistira na usporedbi Marulićeva jezika sa srednjovjekovnim izvorima. Istovremeno Skok pri istraživanju stila Marulićeve *Judite* ističe da su »za definitivnu stilističku studiju ... potrebna trostruka ispitivanja: 1) o Marulićevu jeziku uopće, 2) o vezama njegova izražavanja u hrvatskom jeziku s izražavanjem u latinskim mu djelima i 3) o paralelama s izražavanjem talijanske književnosti njegova doba«⁵¹. Skoku iz njegove romanističke perspektive ni nakraj pameti (ne samo u ovom uvodnom dijelu nego ni duž čitave gotovo 80 stranica duge rasprave) nije bila neka hrvatska starija ili Maruliću suvremena književnost s kojom bi se u istraživanju mogla usporediti Marulićeva hrvatska djela. Svega desetak godina nakon tih radova Marulića s hrvatskim srednjovjekovnim anonimnim (»začinjavačkim«!) pjesništvom izričito povezuje tada mladi znanstvenik Nikica Kolumbić⁵², koji u pjesmi bez naslova što počinje stihom »Spasi, Marije, tvojih vernih« iz glagoljičkoga *Tkonskoga zbornika* s početka 16. stoljeća vidi izravnu vezu, tematsku (turska pustošenja i strah njima izazvan) i izraznu, s Marulićevom *Molitvom suprotiva Turkom*.⁵³ Koliko je meni poznato, još je samo jedan prilog o vezama Marulića i glagoljaške književnosti iz pera Antonije Zaradije⁵⁴, koja pripada krugu glagoljaških stručnjaka. Ona kaže kako je Marulić »pознаvalac i sljedbenik glagoljaške tradicije koja je utemeljena u njegov stvaralački opus«,

⁴⁹ N. dj., 248, 250.

⁵⁰ V. bilj. 41.

⁵¹ P. S k o k, n. dj., 167.

⁵² Nikica K o l u m b i ć, »Jedna hrvatska srednjovjekovna osmeračka 'Molitva protiv Turaka'«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 9, Zadar, 1962, 379–390.

⁵³ Ovo je konkretna potvrda naprijed navedenu mišljenju kako se u Marulića najvjerojatnije mogu naći odjeci i iz drugih srednjovjekovnih izvora, a ne samo iz ovdje razmatrane *Pariške pjesmarice* (v. početak odjeljka 2. 1.).

⁵⁴ Antonija Z a r a d i j e, »'Govorenje duše osujene...' u Marulića i glagoljska književnost«, *Dani hvarskog kazališta – Marko Marulić*, Književni krug Split, Split, 1989, 83–105. – Žalim što mi taj prilog nije bio poznat u prethodnom istraživanju.

te da on »nasljeđuje dio glagoljaškog bogatog vokabularnog fonda, uz što se naveduju brojni pjesnikovi kalkovi sintaktičke prirode, te talijanizmi, romanizmi grecizmi itd.«, pa tako Marulić »kao i svi veliki stvaraoci ujedinjuje postojeću domaću tradiciju s onom općepriznatom, učenom«. ⁵⁵

Marulićeva povezanost s ranijom hrvatskom književnom i književnojezičnom tradicijom mogla se otkriti tek iz perspektive poznavanja hrvatske (tropisamske) srednjovjekovne književnosti i njezina jezika. Jedan aspekt te povezanosti (tj. prisutnost elemenata crkvenoslavenske jezične tradicije u Marulića) razmotrila sam u prethodnom svom radu. ⁵⁶ Ovaj je prilog nešto drukčije usmjeren. On ide za otkrivanjem motivskih te stilskoizražajnih i stihotvornih odjeka/tragova srednjovjekovnoga hrvatskoga anonimnoga pjesništva u Marulićevim stihovima. To je pjesništvo stvarano na narodnom jeziku i zapisano svima trima onovremenim hrvatskim pismima. Većim svojim dijelom bilo je pučko osmeračko, namijenjeno skupnom izvođenju u javnim vjerskim prigodama, tj. ono koje je i Marulić kao aktivni sudionik u životu svoga grada morao poznavati bez obzira na pisane izvore. A upravo se uz to pjesništvo (koje podrazumijeva sastavljanje originalnih duhovnih pjesama, prepjeve latinskih ili talijanskih izvora, prepisivanje, prerade već postojećih stihova i sl.) posljednjih desetljeća uglavnom veže začinjavačka djelatnost. Međutim, *Pariška pjesmarica*, koja je uzeta kao polazište ovomu istraživanju (kao izvor najstarijih poznatih zapisa hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva i kao reprezentativni uzorak pjesničkih žanrova i oblika svoga vremena), osim osmeračkih pučkih pjesama sadrži i tri – u okvirima hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva – sasvim izuzetne pjesme. To su: *Pisan svetogo Jurja*, recitativno-narativna pjesma zasnovana na drevnoj legendi o sv. Jurju iz solinskoga kraja, sa stihovima različita broja slogova, ali povezanih rimama, kojoj je zapis u *Pariškoj pjesmarici* dosad jedini poznati; zatim također unikatnoga zapisa i osobno kritički intonirana dvanaesterička *Svit se konča...*, te lirski hvalospjev Isusu *Zač mi tužiš, duše...*, također u stihovima različita broja slogova s naznakom rima, nečitak pri kraju i poznat još samo iz dubrovačkoga štokavizirano-ijekavizirana (prilično iskvarena) ćirilčkoga zapisa iz 1520. godine. Dvanaesterička pjesma *Svit se konča...* (ali ne bi trebalo zapostaviti ni ostale dvije ovdje spomenute) navela je autoricu ovoga napisa na pomisao o proširivanju pojma začinjavačke djelatnosti i na njihovo stvaranje razvedenijih, kompliciranijih stihotvornih struktura od onih na koje se običava misliti pod Marulićevim pojmom »po običaju naših začinjavac«.

⁵⁵ N. dj., 86.

⁵⁶ D. M a l i ć, n. dj. (28).

Dragica Malić

ECHOES OF THE OLDEST CROATIAN POETIC MISCELLANY
IN THE VERSES OF MARULIĆ

This paper investigates Marulić's connections with the heritage of Croatian medieval literature and the language of literature. Reverence is made to the echoes/traces of the oldest known writings of anonymous Croatian medieval poetry from the Glagolitic *Paris Miscellany* in Marulić's Croatian verses. The *Paris Codex* itself (from the National Library in Paris, shelf number Code slave 11) was probably created in some Benedictine monastery in Split or surrounds around 1380. The dating is determined according to its calendar and paschal tables, and its affiliation to the Benedictine circle of the wider Split area is based on an analysis of the language and contents of the poems. The main parts of the codex (selected missal, breviary and ritual fragments) are written in a Croatian redaction of Old Church Slavonic common in liturgical works, but the poems written before the end of it belong linguistically to the central Dalmatian Ikavian version of Chakavian, here and there permeated with individual elements of Church Slavonic. The *Paris Miscellany* contains ten poems, seven of them in folk octosyllabics, one in dodecasyllabics and two in free verse with the occasional rhyme.

In Marulić's verses it is possible to find primarily echoes of that universally known folk medieval octosyllabic poetry, in poems in which he himself inherited the medieval topics, above all those relating to the New Testament and eschatology. There are the fewest traces of these vernacular medieval poems in the most mature of his poems, *Judith* and *Susana* (and even in the *Miracle Play of the History of Saint Paphnutius*), founded on Renaissance poetics and secular sources of poetic images and similes. However, in Marulić it is also possible to find individual traces of the »non-vernacular« poems from the *Paris Miscellany*.

The subject of this investigation is not medieval themes and medieval motifs as such; rather the linguistic and poetic or versification elements of their realisation in the Croatian medieval poetry and in Marulić are considered. Croatian medieval poetry, in creating its poetic utterances and effects, makes use of simple linguistic means (collocations, phrasemes, amplifications, oppositions and contrasts, comparisons and such like linguistic procedures and properties), often using clichés and commonplaces, which enabled the people to take part in public religious events. Such often repeated simple poetic means were put by Marulić too into his verse, and thus he made them close and more easily acceptable to his readers. The numerous parallels drawn between the *Paris Miscellany* and Marulić show the duality of Marulić's procedure in making verse: sometimes he draws very directly on a medieval source, sometimes he transforms it, elaborates it, expresses it with very close and yet different linguistic resources. For example God is always *Bog jedini* – in the *Miscellany* and in Marulić, but in the *Miscellany* he is always *ki*

vse more i vse čini and in Marulić he *sve more/može*, but also *svaka more*, and his *kripost svaka more*; he is also *svemog*, by him *svaka postaju*... For Jesus from the *Miscellany* – *ki je zemlju, nebo stežal*, Marulić has: *zemlju s nebom ovi složi; nebo, zemlju ki je stvorio*. For the Mother of God, who in the *Miscellany* *nebes otvorila*, Marulić says: *Po ņoj se otvoriše taj vrata od raja*; compared to the *Ti se nebeska kraljica* from the *Miscellany*, in Marulić it is almost literal: *nebeska s' kraljica*, but she is also *kraljica dvora nebeskog* and so on.

The inherited medieval linguistic and versification resources that take part in the formation of Marulić's verses the first known versions of which appear in the Paris *Miscellany* that are particularly discussed here are: collocations, phrasemes (nominal, adjectival, adverbial and interjectional), syntactemes (subjective and predicative), collocations of two concepts (amplificatory and antithetical), similes, identical grammatical forms and in content the same or similar contexts, and finally, rhyme. In both the *Miscellany* and in Marulić there are the same verbal collocations. Of them only the collocation *smrt/semrt prijeti/prijati* from the *Miscellany* has a direct echo in Marulić. This means that this was a clichéd literary language formula instead of the verb 'umrijeti', die. Other groups of collocation - with the verbs *imiti, početi, račiti, stvoriti, učiniti (se)* - are entirely independent in Marulić as with respect to the *Miscellany* and are not the only ones that Marulić uses. Among the phrasemes the most used are the nominal. The arrangement of the component parts in *Bog jedini, kralj nebeski* is constant with the high style post-positional attribute. Unlike God the Mother of God is *nebeska kraljica* with the usual word order in both the *Miscellany* and in Marulić, who also has *prislavna kraljice, prislavna Divice*. Other nominal phrases do not have or do not have to have any settled order of the component parts – in the *Miscellany*, for example, *sina Božja*, but in Marulić always *Božji sin* (with the usual word order), or vice versa; in the *Miscellany* *nebeska slava* and in Marulić *slava nebeska* and even *dvor nebeski*. As for the joint adjectival phrases we note only one: *grihom gubav* – *grihom gubavi*, but in both places in a marked place, in the rhyme. Marulić inherits the usual or common syntactical links: subject with the same or similar verbal predicate and vice versa – predicate with the same nouns (less often other kinds of word) as syntactic complements (object, adverbial). Thus in the *Miscellany* we have *Trubla trubi* but in Marulić *Trubla će trubiti*; as against *krv ističe* in Marulić there is *karv teče*; as against *ne more se ... reći* in Marulić: *izreći ne može*; as against *nimaš konca – ni konca*; as against *vsimi oblada* in Marulić, almost literally, *svim oblada*, and *grihu speti – grihom, grisi speti*; the same is: *na Sud priti* and so on. The connections of two concepts may be syndetic and asyndetic, for example *nebo, zemlju* alongside *nebo i zemlja* in both the *Miscellany* and in Marulić; *otac, mati* in the *Miscellany* but in Marulić *ni otac ni mati*; *žlči, octa* in the *Miscellany* but in Marulić *žuč, ocat*, but also: *žuči i lutka octa, octa i žuč, octa tere žuč*. Adjectival connections are only syndetic: *stari i mladi, veli i mali* u oba izvora. The rare common similes are in Marulić not literal but very close:

the *lice veće slнца svitlo* is in Marulić *lice... sunca veće prosiva*, and as against *mladinac je slaji meda* in Marulić there is *usta slaja meda, rič slaju nere med, kripljenje slaje satja i meda*.

Of the inherited medieval rhymes from the *Paris Miscellany*, in Marulic we find only four: *tilo / gñilo* (once in an outer and once in an inner rhyme), *gubav / ljubav – gubavi / ljubavi* (with semantic opposition: *grihom gubav(i) / Božja ljubav*); *probodena / okruñena – okruñena / probodena*.

This paper continues the author's research into Marulić's roots in the Croatian medieval heritage. The point of departure was the *Paris Miscellany*, the source of the oldest medieval poems. It is possible to carry out consideration of the inherited medieval motifs and poetical linguistic and stylistic procedures and properties in which they appear in Marulić on a much broader set of medieval comparative material, but the author believes that this would bring only a quantitative expansion and not a qualitative enrichment as compared to the actual procedure used, that is, it would probably not essentially supplement the categories of language resources used, only the diversity of them (for example, new connections, new phrasemes, similes and so on) and the number of examples for the categories already studied.

And at the end, once again citing *Judith* with her eye on the *Paris Miscellany* and its composition, the author comes to the conclusion that in the well known Marulić statement from the dedication to Dujam Balistrić »...I have put this history into verses, according to the custom of our makers, and, to boot, according to the laws of those old poets« one can read a new meaning, that is an expansion of the contents of the activity of *začinjavci*, the makers, from these octosyllabic verses to the creation of more intricate and complicated versification structures, of the kind that can be found in »these old poets«. For the poem *Svit se konča* from the *Miscellany* tells that in Croatian poetry as early as the 14th century there were dodecasyllabics, and its (relatively refined) versification structure shows that this poem must have been created within the framework of some already existing practice of writing in twelve syllable verses.

Key words: Marko Marulić, *Paris Miscellany*, Croatian medieval poetry, inherited language and versification resources; verb collocations, phrasemes, synactemes, amplificatory and antithetical collocations, similes, identical grammatical forms, rhymes